

Bellcaire, nova seca catalano-occitana

MIQUEL de CRUSAFONT*

El tema de la numismàtica occitana i, més concretament, el de la interrelació entre les nostres terres i les d'Occitània en l'aspecte monetari va fer un cert pas endavant amb el nostre llibre *Història de la moneda de l'Occitània Catalana*, però, com ja advertirem, hi ha encara molt a fer i és fàcil que, fins i tot amb les mateixes dades que ja es coneixien en aquell moment, encara puguin sorgir noves informacions en un treball una mica més a la menuda.¹

Així, en l'obra esmentada no havíem tingut en compte un document que vàrem publicar després, pel qual el bisbe d'Arle, Miquel de Morada, havia donat en feu, l'any 1215, a Simó de Montfort i als seus hereus, la vila de Bellcaire, incloent-hi el dret de fer-hi moneda.² Simó havia de pagar anyalment al bisbe 100 marcs d'argent de Montpeller i 1.400 marcs més d'acapte. Quan fabriqués la moneda, hauria de pagar encara al bisbe 1 diner per cada lliura encunyada. El bisbe, de la seva banda, donaria curs a la dita moneda.

Aquesta notícia apareix ja a finals del segle XVIII en l'obra monumental de Devic i Vaissete, *Histoire Générale de Provence*, més concretament en el capítol sobre la moneda que es va afegir al volum II, obra de J. P. Papon.³

Era una informació que Poey d'Avant ja coneixia perquè, en el seu llibre del 1860, hi va fer una referència de passada en parlar del bisbat d'Arle: “*Sous Michel de Moriez, qui siegeait de 1203 à 1217, il (el taller monetari) fut placé à Beaucaire*”(p. 337, vol. II). S'hi tornà a referir en obrir, un poc més endavant, un apartat sobre Bellcaire (p. 345), on hi deia: “*De l'acte de 1215 entre le seigneur de cette vile et l'évêque, Duby tire la conséquence que ces seigneurs on pu*

* Doctor en Història. President de la SCEN

1. CRUSAFONT, M. de, *Història de la moneda de l'Occitània Catalana (s. XI-XIII)*, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 2012.

2. Ho vàrem publicar a CRUSAFONT, M. de, *Història de la moneda de la Corona Catalano-Aragonesa medieval (excepte els comtats catalans) (1067/1162-1516)*, p. 315, doc. 10.

3. Primera edició del 1730-1743: segona edició ampliada, amb la qual treballem, Tolosa de Llenguadoc, 1872-1875, Ed. Privat.

*personnellement jouir du droit de battre monnaie. Son argumentation, à laquelle on devra recourir, ne me paraît pas convaincante. D'ailleurs, l'absence des espèces elles-mêmes doit nous faire pencher vers la négative".*⁴

És possible que Duby no donés la notícia del 1215 completa, ja que si Poey d'Avant hagués llegit el text complet que hem transcrit més amunt, difícilment hauria pogut dubtar del dret de moneda dels "senyors" (és també curiós que no digui que es feia referència a Simó de Montfort) i de la possibilitat que n'haguessin pogut batre.

D'altra banda, i almenys des del 1186, el bisbe Pere Aimard ja havia iniciat les seves emissions com a bisbe d'Arles, encarregant a Pere de Thor que fes les monedes a nom de Sant Tròfim, llavors patró de la ciutat, preveient la possibilitat que el taller es pogués traslladar a alguna altra població i garantint al moneder que, si es donava aquest cas, ell continuaria essent el responsable de l'emissió.⁵ De tota manera, unes peces d'Arle amb el nom de Sant Esteve n'evidencien el batiment ja al s. X, com ho demostra el fet d'haver-se'n trobat exemplars al tresor de Fécamp, segons ens diu Duplessy.⁶ Per tant, les emissions episcopals degueren iniciar-se molt abans. En qualsevol cas, podem prescindir d'aquesta primera emissió coneguda perquè la sèrie catalana no pot ésser anterior al 1112, data del casament entre Ramon Berenguer III i Dolça de Provença, a conseqüència del qual ell adquirí la sobirania sobre la Provença Marítima i, per tant, d'Arle.

Avui també sabem que Simó de Montfort va batre moneda a Carcassona, a Besiers i, molt probablement, també a Tolosa. Per tant, res impedeix que, valent-se del dret que indubtablement li havia atorgat el bisbe d'Arle, n'hagués fet també a Bellcaire.⁷

Finalment, hi ha encara una altra notícia del 1234 segons la qual el bisbe i la ciutat d'Arle acordaren de repartir-se els beneficis i les despeses de la fabricació de la moneda. Caron, que és qui aporta aquesta notícia, argumenta, però, que no hi ha cap moneda que mostri haver estat feta de forma paritària.⁸ Això no obstant, avui sabem que hi ha una nova moneda, descrita per Duplessy, que porta

4. POEY D'AVANT, Faustin, *Monnaies féodales de France*, París, 1860, p. 337 i 345 del volum segon.

5. CARON, Émile, *Monnaies féodales françaises*, París, 1882, p. 236.

6. DUPLESSY, Jean, *Les monnaies françaises féodales*, París, 2010, vol. II, p. 32.

7. La de Carcassona fou publicada per nosaltres, CRUSAFONT, M., "Simó de Montfort i la moneda de Carcassona", *Acta Numismàtica* 17/18, Barcelona, 1988, p. 223-256, i la de Besiers per VALL-LLOSERÀ, Jordi, "Simó de Montfort, diner inèdit de Besiers", *Acta Numismàtica* 39, Barcelona, 2009, p. 77-82. La peça de Carcassona fou mostrada al Museu Puig i d'aquí arribà la informació als numismàtics de París, els quals cregueren que la peça estava des de feia temps en aquest museu i pensaren que seria una falsificació. En realitat, la peça havia estat portada allà per un buscador que l'havia trobat a tocar de Carcassona, de manera que la seva autenticitat és indubtable. Pel que fa a una peça de Tolosa a nom de Simó, els estudiosos francesos l'han considerat sempre una falsificació de Farigault, però ara que coneixem les altres dues crec que aniria bé que la reexaminessin amb cura.

8. *Les monnaies françaises*, op. cit., p. 236.

una mitra en el camp i, al revers, la llegenda +OBOLVSI:SIVIS, i que compleix perfectament, per tant, els termes d'aquell acord.⁹

Sembla, doncs, que l'encadenament de les notícies ens permet d'afirmar:

- 1- Que, almenys des del 1186, els bisbes d'Arle batien moneda i que aquesta duia el nom de Sant Tròfim, al marge d'emissions anteriors a l'etapa catalana.
- 2- Que, en temps del bisbe Miquel de Morada (o de "Moriez", segons Poey), el taller s'havia establert a Bellcaire o, almenys, que també hi havia taller episcopal, com més endavant n'hi va haver en altres llocs, com, per exemple, Tarascò.
- 3- Que l'any 1215, el taller de Bellcaire pogué batre a nom de Simó de Montfort, o a nom d'ell i del bisbe.
- 4- Com que Simó de Montfort havia mort el 1218 i el seu fill i hereu Amauri havia cedit els seus drets sobre els territoris occitans al rei de França, l'any 1223 la concessió del 1215 havia quedat sense efecte.
- 5- Que, des de l'any 1234, la moneda es va fabricar de forma paritària entre el bisbe i la ciutat.

El problema pendent i, certament, difícil serà assajar d'atribuir les monedes corresponents a aquestes diferents situacions.

La sèrie episcopal d'Arle comença amb en un conjunt de tipus anònims, i sembla que no és fins al bisbe Gallard de Saumata (1317-1323) que ja es pot identificar el bisbe emissor, en aquest cas, per exemple, per les lletres GAL-DS que hi ha a l'anvers i a sota d'una mitra. Els tipus anònims han de cobrir, doncs, com a mínim, l'espai 1186-1317, sens que sigui impossible d'obrir la forquilla cap enrere, almenys fins el 1162, que és el moment en què hi ha la primera notícia d'emissions monetàries dels nostres sobirans al territori provençal. Com que l'espai de domini català, en aquest cas, el de Ramon Berenguer V de Provença, acaba el 1245, l'espai català de les emissions és, doncs, 1186-1245 o 1165-1245. Cal recordar, d'altra banda, que la pretesa intervenció del bisbe d'Arle en les emissions dels diners reials provençals, en els quals semblava que hi havia una mitra que, en realitat, pot ésser una corona reial primitiva, no té gaire sentit perquè el bisbe només va percebre una xifra inferior al delme, com ja expliquem al nostre llibre.

Podríem identificar l'emissió episcopal de Bellcaire del bisbe Miquel de Morada? Cap de les monedes anònimes que semblen anteriors porten el nom de

9. *Les monnaies françaises*, op. cit., p. 34, núm. 1739.

Bellcaire, que en la seva forma llatina és Bellicadri.¹⁰ Això, però, no és un fet determinant perquè, quan l'any 1186 el bisbe encarrega la moneda a Pere de Thor, li diu que ha d'ésser feta a nom seu i, en canvi, totes aquestes monedes porten únicament la menció d'Arquebisbe d'Arle, de manera que cal entendre que la moneda havia de dur la menció de l'arquebisbe i no pas el seu nom personal. Per tant, i en principi, qualsevol de les monedes amb la menció de l'Arquebisbe d'Arle podria haver estat feta a Arle o bé a Bellcaire ja que la menció d'Arle va sempre acompanyada de la d'Arquebisbe i, per tant, no sembla pas fer referència a la seca, sinó al dignatari emissor.

D'aquesta sèrie de peces podem probablement descartar les que porten les mencions de l'antic patró d'Arle, Sant Esteve, o bé del nou, Sant Tròfim, ja que això sembla indicar una fabricació a Arle mateix. Es poden descartar, doncs, el tipus amb sant a l'anvers i creu doblada d'aspa al revers (Crus-108 i Caron 398¹¹) que porta el nom de Sant Esteve, i les que porten mitra a l'anvers i creu al revers (Crus-106 i Caron-305), que porten Sant Tròfim. Ens resten, doncs, tres tipus bàsics, tots ells amb les úniques mencions de Arquebisbe d'Arle:

1. El de la mà beneint/creu (Crus-107, Poey-4091).

2. L'òbol amb creu tallant la llegenda a cada cara (Crus-109 i Caron-398), que semblaria avenir-se amb el diner Duplessy-1738 (en el qual, però, la creu de l'anvers no talla la llegenda), si no fos perquè té una T gòtica que sembla fer la peça força més tardana. A més, té en els espais de la creu les lletres S/T/G/D, que podrien ésser al·lusions a Sant Tròfim i, potser, al bisbe. Per tant, descartem el diner, però no pas l'òbol.

10. BENITO, Pere, "Tractats i negociacions diplomàtiques amb Occitània, França i els estats italians 1067-1213", *Tractats i negociacions diplomàtiques de Catalunya i de la Corona catalanoaragonesa a l'edat mitjana*, vol. 1.1, dirigit per FERRER, M^a. Teresa, i RIU, Manuel, Barcelona, 2009, doc. 142 del 1204, p. 454.

11. Les referències Crus- corresponen al catàleg de l'obra *Historia de la moneda de la Corona...*, op. cit., i les de Poey-, Caron- i Duplessy-, a les obres també mencionades.

3. El òbols o diners de mòdul petit amb bàcul/creu, semblants a altres tipus com ara els de Viviers i altres llocs.

Com que totes aquestes peces són extremadament rares, no disposem, en la major part dels casos, de fotografies (només dibuixos i no sempre), de sèries de pesos, ni tampoc, és clar, d'una anàlisi de contingut de fi. Per tant, situar aquestes peces de forma cronològica és molt aventurat i només ens podem guiar per petits indicis. Prova d'aquestes dificultats són les disparitats cronològiques atribuïdes a aquestes peces pels diferents autors que han tractat aquesta sèrie.

El tipus amb la mà beneïnt l'atribueix Poey d'Avant al segle XII, Duplessy al segle XIII i De Mey al s. XIV.¹² A nosaltres ens fa la impressió que deu ésser la més antiga de les tres pel fet de tenir les N en forma de H, pel seu pes relativament alt (1,02 g) i pel parentiu amb els diners episcopals de Vic de Pere de Redorta (1147-1185) (Balaguer-49).¹³ Caron argumenta que es varen trobar exemplars d'aquest tipus a la troballa de Sierck, amagada el 1328,¹⁴ però s'hauria d'estudiar bé aquesta troballa, ja que aquesta data és posterior a l'episcopat de Gallard de Saumata (1317-1323), que ja té peces a nom seu. Pel que hem dit abans, nosaltres la situariem al segle XII, com diu Poey d'Avant, però si Caron tingués raó, també la podríem descartar per la seva cronologia excessivament tardana.

El tipus amb creu tallant a les dues cares, del qual només es coneixen òbols, té l'aspecte de billó d'una certa qualitat i pesa 0,3 g, cosa que ens dona un pes per al diner d'uns 0,6 g, força inferior al de la mà beneïnt. Per tant, aquesta peça deu ésser posterior i res s'oposa a la possibilitat que hagués estat emesa a Bellcaire.

El tipus amb bàcul té un acabat prou correcte, cosa que el fa semblar bastant tardà, i té també la T gòtica, de manera que ha d'ésser la més moderna de les tres. El seu pes de 0,4 g no és gaire allunyat del de l'òbol anterior i, per tant, podria ésser dels primers anys del segle XIII. En conseqüència, no pot correspondre a l'etapa de Bellcaire.

12. MEY, J. de, *Les monnaies de Corse et de Provence*, Brussel·les/París, 1976, p. 28.

13. BALAGUER, A. M., *Història de la moneda dels comtats catalans*, Societat catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 1999, p. 419, núm. 49. La peça d'Arles, que hem publicat per primera vegada en fotografia al nostre *Història de la moneda...*, op. cit., núm. 106, p. 264, mostra fins i tot una sèrie de punts a la màniga, molt semblants als del tipus episcopal de Vic.

14. *Les monnaies françaises*, op. cit., p. 238.

Comptat i debatut, doncs, l'única peça que encaixaria amb l'emissió a Bellcaire del bisbe Miquel de Morada (1203-1217) seria la de creu tallant a anvers i revers (Crus-109 i Caron-401), sens que es pugui atribuir d'una forma segura. Amb tot, sembla clar que podem afegir Bellcaire a la nòmina de tallers monetaris de l'etapa catalano-occitana.

Pel que fa als òbols amb mitra/creu i llegenda +OBOLVSI: SIVIS (Duplessy 1739), sembla clar que ha de correspondre a l'etapa de pariatge entre el bisbe d'Arles i la ciutat i, per tant, s'hauria emès a partir del 1234. El podem afegir, per tant, a la llista de peces d'Arles del període catalano-occità.

Tenim, doncs, un nou taller i una nova peça que enriqueixen la sèrie catalano-occitana.